

O mestu komunistične partije v slovenskem političnem življenju med obema vojnama

V Murski Soboti je leta 1961 izšla knjiga »Prekmurski Slovenci v zgodovini«, s podnaslovom »Zbornik razprav o posebnih potezah zgodovinskega razvoja Prekmurja«. Uredil jo je dr. Bogo Grafenauer. Poleg predavanj in nekaterih diskusijskih zapiskov z XI. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, ki je bilo v Murski Soboti ob štiridesetletnici Komunistične partije Jugoslavije od 28. do 30. septembra 1959, je urednik dodal knjigi še dve razpravi, ki z zborovanjem slovenskih zgodovinarjev nimata nobene zveze.

Ena izmed teh razprav, članek Ivana Krefta z naslovom »Mesto Partije v slovenskem političnem življenju v letih pred drugo svetovno vojno«, zasluži recenzije.

Cepprav se Ivan Kreft v naslovu članka vsebinsko omejuje na leta »pred drugo svetovno vojno«, dejansko razpravlja tudi o dogodkih ob koncu prve svetovne vojne (strani 35—37) in po prvi svetovni vojni (str. 37—44), da se potem le nekoliko obsežneje posveti letom 1931—1940 (str. 45—57). Urednik dr. Bogo Grafenauer je zato v uvodu h knjigi članek imenoval kot širši očrt jugoslovanskega razvoja med obema vojnama.

Prikazujoč to obsežno in zanimivo dobo, si je pisec zadal nalogo, da pojasni »mesto Partije v slovenskem političnem življenju«. Mišljena je Komunistična partija Jugoslavije. Kako je pisec uresničil svoj namen?

Kot rečeno, pisec pričinja svoje glavno pripovedovanje z letom 1917 do 1918. Podrobno obravnava vprašanje zedinjenja južnih Slovanov, nastanek kraljevine SHS, nato zasleduje dogodke leta 1919—1920. Pri tem tolmači tedanjo vlogo slovenskih političnih strank. Med temi strankami se najdalj ukvarja s Slovensko ljudsko stranko. Toda niti z besedo ne omeni nastanek Komunistične partije v Sloveniji leta 1920. Kako je mogoče govoriti o mestu Partije v slovenskem političnem življenju, če o njenem rojstvu pisec ničesar ne pove?

Komunistična partija v Sloveniji je nastala v viharnih časih po prvi svetovni vojni in oktobrski revoluciji kot množična stranka, naslednica socialističnega gibanja in spodbudnica novih revolucionarnih teženj in idej. Ob svojem rojstvu leta 1920 je bila takoj na čelu aprilske generalne stavke slovenskega delavstva, ki je bila največja stavka v njegovi zgodovini in izraz vrhunca njegove moči. O tem bi pisec pač moral poučiti bralca, pa četudi samo na kratko ali v uvodu.

V poplavi raznih podatkov za tista leta se pisec povsem zadovoljuje, da prvič omeni Komunistično partijo Jugoslavije v zvezi z volitvami v ustavodajno skupščino in še to le z nekaj besedami. Ko našteva, koliko mandatov so

dobile posamezne stranke v Sloveniji, beleži: »KP J 6 oz. 5« (str. 38): To je vse. Drugič omenja pisec Partijo, ko piše o razdrobljenosti slovenskega delavstva in med strankami v delavskih vrstah našteva na tretjem in zadnjem mestu »KP J, ki ji je bilo dovoljeno legalno delo samo kratek čas. V dobi legalnega dela KP J je dosegel delavski razred Slovenije prvi vrhunec svoje moči, kar se je pokazalo zlasti v generalni stavki aprila 1920« (str. 40—41). In spet je to vse o Partiji.

Neposredno nato pravi pisec: »Zaradi Obznane, zakona o zaščiti države in drugih proti KP J namerjenih ukrepov, je ostala SLS tudi vnaprej najmočnejša slovenska stranka...« Ne da bi ga motila polovična resnica v prvem delu te trditve, se pisec zopet posveča SLS, na široko pojasnjuje njeno genezo od preteklega stoletja dalje, vlogo klera itd. Ko bolj na kratko pojasni še »drugo slovensko stranko«, demokrate, napravi zaključek, ki naj bi označeval tedanje slovensko politično življenje in mesto komunistične partije v njej:

»V Sloveniji sta oživili ti dve stranki spet staro predvojno borbo, namreč med klerikalizmom in liberalizmom, medtem ko je imela med tremi delavskimi (!) strankami, ki so se borile med seboj za vpliv na delavstvo, vpliv na razvoj splošnih političnih razmer v Sloveniji le KP J: to se je izrazilo zlasti v letih 1920, 1924 in v letih pred drugo svetovno vojno« (str. 42).

Trditev, da je prišlo do oživljanja stare predvojne borbe med klerikalizmom in liberalizmom, je popolnoma napačna. Prvič, mirna doba kapitalističnega razvoja je minila in relativne stabilnosti iz avstroogrskih časov ni bilo več; stara doba se ni vrnila. Drugič, Slovenska ljudska stranka ni bila samo klerikalna stranka, temveč je postala množična stranka slovenske buržoazije in v tistih letih tudi nosilka nacionalnega gibanja Slovencev v Jugoslaviji. Tretjič, rahle sledove liberalizma je v demokratski stranki takrat izpodrival jugoslovanski nacionalizem in reakcionarni fašizem.

Trditev, da je na razvoj splošnih političnih razmer v Sloveniji vplivala le KP J, je sicer pravilna, toda pisec je ni utemeljil s predhodnim prikazom političnega razvoja, saj je komunistični stranki pred tem odmeril le štiri vrstice na sedmih straneh: Tudi v naslednjem pripovedovanju te utemeljitve ni razložil.

Morda bi se piscu posrečilo vsaj posredno podati utemeljitev, če bi omenil tedanje stanje delavskega gibanja in akcije komunistične stranke. Tako npr. poznamo v letih 1922—1924 nov polet delavskega gibanja v Sloveniji, med katerim je prišlo do največje stavke med slovenskimi rudarji, do ponovnega generalnega štrajka železničarjev, čeprav samo 24-urnega, in prvič v naši zgodovini do 24-urne generalne stavke vseh državnih nameščencev Slovenije. To akcijo je vodila komunistična stranka. Prav tako vemo, da je Partija bila na čelu boja proti fašizmu v Jugoslaviji in da je ta boj dosegel vrhunec v oboroženem odporu Orjuni v Trbovljah in v generalni stavki hrvaškega delavstva v Zagrebu; prvi val jugoslovanskega fašizma je bil s tem odbit.

Vsega tega avtor ne navaja, s čimer se odreka tako potrebni argumentaciji v korist svoje trditve. Fašistično Orjuno in odpor proti njej sicer omenja (str. 43), toda le mimogrede, ko razlaga politiko demokratov: »SDS je namreč organizirala fašistično organizacijo Orjuno, ki je povzročala krvava nasilja v slovenskih mestih, delavskih središčih in na vasi, dokler ni napravil delavski razred na čelu s KP J in SKO J (!) temu konca. SDS je tedaj...« itd.

In zopet slede dogodki: nova vlada, Stjepan Radič, Anton Korošec, blejski pakt, volitve leta 1927 — o udeležbi komunistov v teh volitvah niti besedice! — streli v parlamentu leta 1928, nato znovič Korošec, Radič...

Potem se v to pripovedovanje vrine nekaj besed o komunistih: »Komunistična partija je tedaj pravilno razčlenila položaj in pravočasno opozarjala na pripravlanje diktature, vendar ni imela mnogo uspeha« (str. 44).

Pisec bi lahko pri tem omenil IV. kongres KP J leta 1928, ki je bil vsebinsko izredno bogat, politično in organizacijsko pa pomembna etapa v utrjevanju Partije. Lahko bi povedal o odporu, ki ga je nudila Partija šestojanuarski fašistični diktaturi in o katerem je IV. državna konferenca KP J decembra 1934 zapisala: »Komunistična partija je bila edina stranka, ki se je od prvih dni velikosrbske vojaškofašistične diktature junaško bojevala proti nji.« »... vpliv KP J je po letih 1929—1931 med množicami močno narastel, medtem ko je po letih 1920—1921 padel« (Istorijski arhiv KP J, tom II, Beograd 1949, str. 232 in 237).

Namesto tega se pisec ukvarja z meščanskimi političnimi strankami v Sloveniji in razlaga odnose med njimi. Ta razlaga zajema le površinska dogajanja, je večkrat netočna in primitivna ter »svobodna« od globljih ocen.

Razumljivi so zato nekateri številni podatki: na prvih enajstih straneh svojega članka posveča pisec le devet vrstic komunistični stranki.

Končno dospe Ivan Kreft do leta 1934.

Tega leta Partija prične izdajati »Ljudsko pravico«. Pisec se sam udeležuje partijske dejavnosti — on je urednik tega lista — in zato obsežno prikazuje tedanje dogajanje. Vrstijo se zanimivi podatki, iz katerih raste delna slika političnega položaja.

Ta opis je večidel memoarskega značaja in se zato stil in ritem članka močno ločita od zgodovinskega pripovedovanja na prejšnjih straneh.

Opis posameznih akcij, zlasti zborovanj, je poln osebnih podrobnosti, ki bi verjetno pridobile na teži, če bi polnile izključno memoarski spis. V danem primeru pa dvomimo, da so umestne.

Med temi podrobnostmi srečujemo anekdotične elemente o zborovanju, na katerem so udeleženci »z dotlej neznanim (!) navdušenjem« spremljali komunistične govornike, o zborovanju, na katerem »med orožniki nihče ni bil poškodovan« (str. 47), o dvorani restavracije, odkoder »nihče ni iz strahu pred policijo odšel domov« (str. 50), o izletu, ko sta »dva demonstranta ... namerila proti orožnikom svoje revolverje ... pa ... orožja nista uporabila« (str. 50) itd.

V celoti opis dogodkov od sredine tridesetih let dalje ne daje popolne ali vsaj bistveno očrtane slike političnega življenja Slovencev. Še manj pojasnjuje mesto Partije v njem.

Pisec ostaja le na površju političnih dogodkov, beleži nekatere kronikalne pojave, ki jim dodaja obilico osebnih doživetij. Ničesar ne zasledimo o globljih družbenih procesih, o interesih in stališčih razredov, o razvoju razrednega boja, o spremembah, ki so pretresale družbo in državo. Tako je npr. izhajanje »Ljudske pravice« in dobo javnih zborovanj popolnoma odtrgal od močnega, obnovljenega delavskega gibanja. Delavski razred Slovenije je po dolgih letih poraza in potrnosti spet dvigal glavo, izravnal ramena in znova stopil v družbeno in politično ospredje: o tem pričajo mogočne akcije kakor gladovna stavka rudarjev, splošna stavka stavbincev, generalni štrajk tekstilcev v letih 1934—1936 in drugi nastopi.

Tega v članku ni.

Nadalje pisec ne pokaže notranjega razvoja komunistične partije v Sloveniji. Nič ne govori o obnovi v letih 1932-1933, popolnoma prezre pokrajinsko partijsko konferenco l. 1934 v Goričanah, ki zaradi politično-organizacijskih uspehov predstavlja važno prelomnico. Več kot nepojmljivo pa je dejstvo, da pisec niti z besedico ni omenil ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije aprila 1937 in njegovih zgodovinskih sklepov. Kako je mogoče govoriti o mestu Partije v slovenskem političnem življenju, če avtor pozabi ali prezre tako pomemben partijski zbor?

Pomen ustanovnega kongresa KPS leta 1937 je za usodo slovenskega naroda splošno znan. Kongres je opozoril na pretečo nevarnost fašizma in vojne, ki ogroža obstoj Slovencev kot naroda. Pozval je k združitvi vseh ljudskih in nacionalnih sil, k enakopravnosti narodov in demokratičnim preobrazbam v državi, zahteval slovenski parlament idr. S tem programom postane komunistična partija nacionalni faktor Slovencev in njihova vodilna sila v boju za nacionalno in socialno osvoboditev. Partija se tedaj povzpne na raven zgodovinskih nalog in si pripori in obdrži »mesto« — da uporabim piščev termin — v slovenskem političnem življenju.

Tega članek ne prinaša.

V razdobju med obema vojnama je Slovence kot zatiran narod prevzemala nepretrgana in vedno bolj stopnjujoča se skrb za nacionalne zadeve, od vprašanja lastne državnosti do vprašanj kulture. Od tod prisotnost in važnost nacionalnega vprašanja v vseh pomembnih političnih dogajanjih tega časa. Partija je našla pravilne rešitve nacionalnega vprašanja Slovencev, ustrezne vsakokratni konkretni politični situaciji. Zato se je utrdila med slovenskim narodom kot vedno bolj močna in naposled kot vodilna sila.

O tem članek ne govori.

Leta 1939 je izšla Speransova knjiga »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«. V letih pred drugo svetovno vojno je bila to izredna partijska publikacija, ki je tolmačila stališča Partije, ki je po svoji globini, po svoji prepričevalnosti in po svojih perspektivah odpirala izhod iz tedanjega mračnega in nevarnega mednarodnega in notranjega zapleta. Vsebina knjige je izpričala idejno premoč komunistov in njihovo teoretično oboroženost v pričo usodnih dogodkov. Knjiga je poleg drugega nagnila veliko večino slovenske inteligence na stran komunizma in revolucije.

Vsega tega Ivan Kreft ne omenja, dasi piše v članku o »mestu Partije v slovenskem političnem življenju«. Podcenjuje razredna nasprotja in objektivne družbene sile, podcenjuje razvoj Partije kot subjektivne družbene sile, podcenjuje idejne pridobitve Partije. Zato se zadržuje na površini dogajanja in na posameznih, včasih zelo slučajnih pojavih.

Spričo takšnih ključnih ali vozliščnih napak pisec ni mogel izpolniti svoje naloge — pokazati mesto Partije v slovenskem političnem življenju v letih med obema vojnama in pred drugo svetovno vojno.

V članku je nadalje mnogo drugovrstnih pomanjkljivosti.

Tako npr. piše avtor o letu 1935, ko je dr. Anton Korošec, vodja SLS, stopil v vlado kot minister za notranje zadeve: »Vse je kazalo, da so klerofašisti (Koroščeva strankina skupina, F. K.) odločeni zadušiti opozicijsko gibanje v Sloveniji do zadnje kali. To bi se morda tudi zgodilo, če ne bi prevzela vodstvo opozicijskega gibanja komunistična partija« (str. 51).

Kako je tu vse poenostavljeno! Ker so komunisti prevzeli vodstvo, so klerofašisti morali odnehati... Le zakaj neki niso komunisti prej prevzeli vodstva opozicijskega gibanja? Ali niso bili tako prebrisani?

Življenje je bogatejše od preproste piščeve sheme in hkrati bolj zapleteno in trdovratno. Prevzeti vodstvo — to je dolg in mučen boj za pridobitev večine delovnega ljudstva, to je naporno in vedno novo iskanje pravih teoretičnih rešitev in praktičnega izvajanja političnih rešitev iz dneva v dan med tisoči in sto tisoči, to je težavno vzgajanje partijskih kadrov in osrednjega vodstva v dolgotrajnem procesu, v katerega se brutalno vmešava buržoazna oblast, ki redči kadre z ječami in smrtjo. Za prevzem vodstva so potrebni tudi ustrezni objektivni družbeni pogoji, na primer nov polet delavskega in ljudskega gibanja. Prav takrat se je v Jugoslaviji pričela dvigati splošna ljudska aktivnost. Ta novi polet je omogočil hitrejšo in učinkovitejšo uveljavljanje Partije, kakor pa se je to dogajalo v prejšnjem razdobju.

O tem bi moral povedati pisec, ne pa poenostavljati preteklost. Takšen primitivizem poraja legende o naši Partiji, neresnične ali čudežne zgodbe. Potrebno pa je zgodovinsko pokazati razvoj materialnih sil.

Podobno legendo iz podobnih izvirov ustvarja pisec, ko piše: »Delavec, viničar, mali in srednji kmet so ob branju »Ljudske pravice« hitro spoznali (!), da bo njihova borba uspešna le tedaj, če se bodo borili skupaj z delavskim razredom pod vodstvom Komunistične partije« (str. 51).

Zadosti je bilo torej, kot trdi pisec, da so ljudje brali partijsko glasilo, pa so kar hitro spoznali... O, sancta simplicitas!

V navedenem stavku srečamo tautologijo: Delavec... hitro spozna, če bo... skupaj z delavskim razredom...

V trditvah najdemo protislovja: »Tako okrepljena Partija bi mogla priboriti precejšnjo zmago tudi pri petomajskih volitvah, če tega ne bi preprečili tisti frakcionaši in likvidatorji v CK, ki so stali pred izključitvijo« (str. 51, podčrtal F. K.). Kako to, da je okrepljeno Partijo onemogočalo nekaj ljudi, ki so zgubili veljavo? Tega ni mogoče razumeti.

Tvegana je naslednja trditev: »Politika JRZ ni nikomur škodila bolj kakor prav Slovincem« (str. 51). Spomnimo se Makedoncev, in piščev stavek se nam neutegoma zazdi sporen.

Površnih formulacij je mnogo. Naj navedem en primer (str. 51—52). Pisec našteva, katere opozicijske skupine so se sporazumele s komunistično partijo za skupen nastop. Med te opozicijske skupine šteje pisec tudi »legalno delavsko levico«, ki jo pojasnjuje v opombi 4 na strani 48. Sestavljajo jo: skupina okrog »Ljudske pravice«, to je »v bistvu partijska skupina«, nadalje skupina okrog »Delavskega obzornika«, »ki je v imenu Partije propagirala enotnost delavskega razreda«, in navsezadnje razne mladinske skupine na čelu z glasilom »Mlada pota«, »ki ga je pokrenila Partija«. Ko torej razvozlamo, kaj je »legalna delavska levica«, ugotovimo, da so to pravzaprav skupine Partije. In tedaj logično sklepamo: pisec piše, kako so se med raznimi opozicijskimi skupinami tudi komunisti sporazumeli... s komunisti.

Pisec je proti koncu svojega spisa postavil zanimivo vprašanje, zakaj je hitlerjevska propaganda našla med slovenskimi kmeti ponekod ugodna tla. Skušal ga je rešiti, toda ni uspel. Za vzrok je navedel »strahovito obubožanje slovenskega kmeta«, ki so ga izkoriščali »Hitlerjevi agitatorji«. Obubožanja kmetov ni opaziti samo pred drugo svetovno vojno. Proces proletarizacije

kmečkega sloja je nepretrgan. Zato je nezadovoljstvo kmečkega stanu stalen pojav. Nezadovoljstvo kmečkega ljudstva so vedno izkoriščale razne meščanske stranke, da pridobe kmečke glasove. Toda zakaj so to pot nacistični agitatorji imeli delen uspeh? Na to specifično vprašanje pisec ni odgovoril. Odgovor tudi ni lahek ali enostaven.

Iz navedenih dejstev vidimo, da je arhitektonika članka neenakomerna in neurejena, je brez najvažnejših sestavnih delov, ki so za temo nujni. Bistvo dogajanja je ostalo neopaženo, posamezne podrobnosti pa so prikazane na široko. Osnovne družbene sile pisca niso zanimale, zato pa je nagrmadil v članku vrsto nepotrebnih podatkov, od »tisočletnega suženjstva pod german-skimi gospodarji« (str. 39) do teorije o »vindišerjih« (str. 54). Nesorazmerje je očitno. Nekatero zgodovinske osebnosti so deležne izredne piševe pozornosti: dr. Antona Korošca omenja skoraj tridesetkrat, Hitlerja nad dvajsetkrat, Ljotića in Ljotićevce več kot desetkrat, medtem ko Puclja trikrat in Žerjava dvakrat. Iz revolucionarnih vrst omenja trikrat »urednika Ljudske pravice«, a vodilne slovenske komuniste dvakrat ali enkrat.

Pomanjkljivosti v članku Ivana Krefta so bistvene in številne. S takimi napakami je treba končati. Čas je, da končamo z legendami, s površnostjo in subjektivizmom. Ustvariti moramo resno, znanstveno zgodovino delavskega gibanja in komunistične partije.

Pri kraju še eno vprašanje. Kako se je moglo zgoditi, da je tako slaboten in zgrešen članek prišel v knjigo z gradivom kongresa slovenskih zgodovinarjev? Menim, da mora biti naš odnos do zgodovine delavskega in komunističnega gibanja ter do zgodovine naše revolucije celo bolj zahteven in strog, kakor do zgodovine oddaljenih epoh, kajti novejša zgodovina s svojimi podatki in zgledi vpliva na današnjega človeka in njegovo ideologijo in s tem na našo stvarnost.

France Klopčič